

УДК 658.821:65

Теоретичні аспекти формування, розподілу та перерозподілу доданої вартості

Юрчик Г.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва
Національного університету водного господарства та природокористування

Самолюк Н.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва
Національного університету водного господарства та природокористування

Стаття присвячена критичному аналізу та узагальненню існуючих теоретичних положень щодо сутності, складових та методів розрахунку доданої вартості. Обґрунтовано процес формування доданої вартості відповідно до комплексного підходу. Визначено механізм її розподілу та перерозподілу між суб'єктами економіки. Окреслено основні напрями аналізу доданої вартості.

Ключові слова: додана вартість, заробітна плата, додаткова вартість, підприємницький прибуток, проміжне споживання, первинні доходи, вторинні доходи.

Юрчик Г.Н., Самолюк Н.Н. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ, РАСПРЕДЕЛЕНИЯ И ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЕНИЯ ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ

Статья посвящена критическому анализу и обобщению существующих теоретических положений о сущности, составляющих и методов расчета добавленной стоимости. Обоснованно процесс формирования добавленной стоимости с комплексным подходом. Определен механизм ее распределения и перераспределения между субъектами экономики. Определены основные направления анализа добавленной стоимости.

Ключевые слова: добавленная стоимость, заработная плата, дополнительная стоимость, предпринимательская прибыль, промежуточное потребление, первичные доходы, вторичные доходы.

Urchik G.M., Samoliuk N.M. THEORETICAL ASPECTS OF FORMATION, DISTRIBUTION AND REDISTRIBUTION OF VALUE ADDED

The article is devoted to the critical analysis and general outlook of the current theoretical positions regarding the essence, components and methods of calculating the value added. The process of formation of value added according to the complex approach is demonstrated. It is determined the mechanism of its distribution and redistribution among the subjects of economy. The main directions of value added analysis are outlined.

Keywords: added value, wages, additional cost, entrepreneurial profit, intermediate consumption, primary incomes, secondary incomes.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Поняття доданої вартості (ДВ) набуло свого розповсюдження на початку ХХ ст., а у вітчизняній практиці – відносно недавно, з введенням податку на додану вартість. Відтак, досить розповсюдженим є підхід, в рамках якого ДВ розглядають як об'єкт оподаткування. В той же час, значимість ДВ не обмежується лише необхідністю визначення податкових зобов'язань, вона є основою формування національного багатства та доходів населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження сутності, процесів формування, розподілу та перерозподілу ДВ здійснили такі вітчизняні та зарубіжні науковці як: Д. Хуммельс, Дж. Іши [1], Дж. Дже-

реффі [2], Р. Купман, З. Вонг [3], А. Раппапорт [4], Д. Янг [4], І. Кравчук [5], І. Гурняк, О. Дацко [6], О. Бондар [8], В. Іваненко [9] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значної кількості досліджень у відповідній царині, все ж теоретико-методологічні підходи до визначення сутності та процесів формування, розподілу та перерозподілу ДВ є не до кінця визначеними. Зокрема, актуальним питанням для держав пострадянського простору є уточнення та критичне переосмислення теоретичних та методичних підходів до формування, розподілу та перерозподілу ДВ в різних економічних школах. Адже економічна наука в країнах постсоціалістичного табору базувалася на домінуванні марксистської теорії, що

суттєво вплинуло на концептуальні підходи до теоретичного обґрунтування ряду економічних понять, серед яких і ДВ.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних підходів до визначення сутності та процесів формування, розподілу та перерозподілу ДВ як основи формування первинних та вторинних доходів населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринкової економіки та конкуренції необхідною умовою забезпечення ефективності діяльності як конкретного підприємства, так і економіки в цілому, є максимізація ДВ.

У вітчизняній і зарубіжній науці та практиці немає єдиної точки зору щодо визначення сутності поняття ДВ. У тематичних словниках та енциклопедіях при визначенні поняття ДВ акцент робиться на «прирості вартості...», «сумі, на яку збільшується вартість товару...», «реальному внеску підприємства у вартість продукту» тощо. Законодавчо-інституційний підхід до трактування ДВ характеризується певними функціональними інтересами та повноваженнями відповідних органів. Зокрема, Державна служба статистики при розрахунку ДВ виходить з того, що вона являє собою сумарні первинні доходи. Класифікатор видів економічної діяльності (КВЕД) оперує поняттям валової ДВ, яка визначається як різниця між валовим випуском та проміжним споживанням. Авторські підходи вітчизняних та зарубіжних науковців до трактування ДВ принципово не відрізняються. Зокрема, значна когорта науковців при трактуванні ДВ оперують поняттям «різниці» між вартістю вироблених/ проданих товарів та вартістю благ і послуг, використаних у виробництві/ діяльності (табл. 1).

Загалом, узагальнення існуючих підходів до визначення поняття ДВ дає право констатувати їх змістовну спорідненість. В той же час, поняття ДВ трактується переважно з позицій мікрорівня (підприємства), що обумовлює термінологічну обмеженість або ж неузгодженість його застосування на мезо- та макрорівнях. З огляду на це, трактування ДВ варто здійснювати безвідносно до конкретної економічної одиниці або рівня: ДВ – приріст вартості товарів та послуг, який визначається як різниця між вартістю вироблених товарів і вартістю благ (послуг), спожитих для їх виробництва.

На пострадянському просторі економічна наука базувалася на марксистській теорії рин-

кової вартості, відтак терміни «додана вартість» і «додаткова вартість (цінність)» були ототоженні, що змінило саму сутність цієї теорії [7, с. 38].

Вперше поняття додаткової вартості ввів К. Маркс у 1857-1858 рр. в рукописі «Критика політичної економії». Додаткову вартість К. Маркс розглядав через взаємозв'язок: гроші – товар – гроші', де гроші' = гроші + Δгроші (раніше авансована сума плюс деякий приріст). Цей приріст, або надлишок над первинною вартістю, К. Маркс назвав додатковою вартістю (surplus value). Таким чином, додаткова вартість – вартість, що створюється абстрактною працею найманих працівників і яка безоплатно привласнюється власником засобів виробництва. Відмінність між ДВ та додатковою вартістю представлена на рис. 1.

Таким чином, ДВ є ширшим поняттям, адже включає весь приріст новоствореної вартості, в той час як додаткова вартість включає лише її частину, яка привласнюється підприємцем.

Кількісна оцінка ДВ проводиться на основі спеціального методичного інструментарію, який в Україні не є уніфікованим. Дослідження та аналіз існуючих методів оцінювання (розрахунку) ДВ, дозволили їх структурувати наступним чином (рис. 2).

Адитивний метод передбачає сумування тих складових вартості, які забезпечили її приріст. До таких складових належить прибуток та заробітна плата. Водночас, вартість спожитого основного капіталу (амортизація) враховується лише при розрахунку так званої валової ДВ. Відповідно до залишкового методу ДВ розраховується шляхом віднімання від чистого доходу проміжного споживання (відображає вартість товарів і послуг, використаних у процесі виробництва) та спожитого основного капіталу (амортизації). За такого підходу в результаті віднімання проміжного споживання залишається та частина чистого доходу, яка відображає реальний приріст вартості, а перенесена (уречевлена) вартість матеріальних ресурсів і нематеріальних послуг, повністю спожитих у процесі виробництва продукції, не враховується.

Проблеми формування ДВ розглядалися в теоретичних вченнях представників різних економічних шкіл (рис. 3).

В країнах постсоціалістичного табору домінуючою щодо створення ДВ є трудова теорія вартості, у відповідності з якою основним джерелом створення ДВ є праця найма-

Таблиця 1

Визначення доданої вартості у різних літературних джерелах

Підхід	Сутність	Посилання
1	2	3
Словники та енциклопедії		
Оксфордський словник	ДВ – це сума, на яку збільшується вартість продукту на кожному етапі його виробництва, за винятком початкових витрат.	[10]
Великий Енциклопедичний Словник	ДВ – показник, що включає суму витрат на заробітну плату, процент на капітал, ренту та прибуток.	[11]
Сучасна енциклопедія	ДВ – вартість проданого продукту за вирахуванням вартості виробів (матеріалів), куплених і використаних для його виробництва; дорівнює виручці, що включає заробітну плату, орендну плату, ренту, банківський відсоток, прибуток, амортизацію...	[12]
Бухгалтерський словник	ДВ – це приріст вартості, яка створюється в конкретному процесі виробництва товарів, робіт, послуг або ж вартість проданої фірмою продукції за вирахуванням вартості матеріалів, придбаних та використаних для її виробництва, тобто додана вартість дорівнює виручці, яка включає в себе еквівалент заробітної плати, амортизації, орендної плати, відсотка та прибутку.	[13]
Економічний тлумачний словник	ДВ – вартість товару за вирахуванням витрат на придбання сировини, матеріалів, напівфабрикатів або самого товару (в торгівлі) і включає на кожному етапі руху товару витрати живої праці з його виготовлення або реалізації й амортизацію засобів виробництва, що використовуються на даній стадії.	[14]
Економічний словник	ДВ – вартість, що створена в процесі виробництва на даному підприємстві і що відображає його реальний внесок в створення вартості конкретного продукту, що випускається.	[15]
Законодавчо-інституційний підхід		
Торгово-промислова палата України	ДВ – частка у вартості декларованих товарів, яка визначається різницею між вартістю декларованої продукції та вартістю використаних у її виробництві імпортованих сировини і матеріалів.	[16]
КВЕД	Валова ДВ – це вартість валової виробленої продукції за відрахуванням вартості витрат на сировину та матеріали, а також інших витрат проміжного споживання.	[17]
Державна служба статистики	ДВ – утворені первинні доходи, отримані в результаті безпосередньої участі у процесі виробництва.	-
Авторські підходи вітчизняних науковців		
Ю. Мороз	ДВ – інтегрований показник участі підприємства у формуванні доходів працівників, соціального забезпечення населення, бюджету держави, їх готовності до поповнення запасів активів та розширеної діяльності.	[18]
В. Шершньова	ДВ – вартість, додана до вартості сировини та матеріалів, закуплених для виробництва готового продукту, визначає результат діяльності всієї фірми.	[19]
Н. Шмиголь	ДВ – різниця між вартістю виготовлених благ і послуг та вартістю благ і послуг, використаних у процесі їх виробництва. До складу ДВ відносять витрати на оплату праці та прибуток.	[20]
Ж. Несторенко, Т. Афанасьєва	ДВ – приріст ринкової вартості підприємства, що створений на основі ефективного використання менеджментом підприємства коштів акціонерів.	[21]
С. Мочерний	ДВ – реальний внесок певного підприємства у створення конкретного товару або послуги, що вимірюється як різниця між ринковою ціною обсягів продукції, створеною на такому підприємстві, і вартістю спожитих предметів праці, куплених у поставальників.	[22]

1	2	3
А.Зайцева	ДВ – різниця між вартістю придбаних у постачальників і спожитих у виробництві сировини, матеріалів, послуг, що кількісно розраховується як сума операційного прибутку, амортизаційних відрахувань, заробітної плати й соціальних платежів.	[23]
В. Суторміна	Поняття ДВ у теоретичному плані спирається на вчення про суб'єктивну вартість, яке не визначає різниці між матеріальними та нематеріальними благами, між продуктивною та непродуктивною працею, оперуючи загальними поняттями корисностей та споживчих вартостей.	[24]
Авторські підходи зарубіжних науковців		
П. Самюельсон	ДВ – різниця між вартістю вироблених товарів і вартість матеріалів і сировини, що використані у виробництві.	[25]
В. Семеніхіна	ДВ – різниця між сумою продаж фірми та сумою, на яку фірма придбає сировину, матеріали у постачальників.	[26]
С. Алексашенко	ДВ – різниця між виручкою підприємства від продажу своїх товарів і вартістю придбаних матеріалів, використаних у виробництві.	[27]
Г. Вєчканов та Г. Вєчканова	ДВ – це приріст вартості; це вартість, яку додає фірма (галузь) до куплених матеріалів і послуг в процесі виробництва і реалізації продукції; це різниця між загальною виручкою, отриманою від продажу даної продукції, і вартістю ринкових витрат на її виробництво та реалізацію.	[28]
Д. Дадалко	ДВ – вартість, яку, наприклад виробник у переробній промисловості, підприємець у сфері розподілу, агент реклами, перукар, фермер та ін. додають до вартості сировини, матеріалів або до вартості тих товарів і продуктів, які вони придбали для створення нового виробу або послуги.	[29]
А. Тайт	ДВ – це вартість, яку прирощують до вартості власної сировини й матеріалів або купують (крім праці) перед тим, як реалізувати нову або поліпшену продукцію чи послугу.	[30]
В. Чайковський	ДВ – економічний розрахунковий показник, використовуваний для характеристики обсягу виробництва, який виходить у результаті виключення з вартості відвантаженої продукції витрат на оплату спожитих у процесі виробництва предметів праці.	[31]

Джерело: узагальнено авторами.

них працівників. Однак, в сучасних умовах невпинного інноваційного розвитку, очевидно, що дана теорія не в повній мірі відображає джерела створення ДВ. З огляду на це, представники інших економічних теорій значно розширили перелік джерел (факторів) створення ДВ. Зокрема, окрім праці, до відповідних факторів віднесено землю та капітал (Ж.Б. Сей, Ф. Бастіа), попит та пропозицію (А. Маршал), діяльність підприємця (Дж. Б. Кларк, К. Менгер, Е. Бем-Бавек), технології (Дж. Томпсон) та інновації (Й. Шумпетер). Очевидно, що кожна із теорій створення ДВ має раціональне зерно, відтак, джерела створення ДВ не можна обмежувати одним-двома факторами. Безумовно, економіка знань підвищує значимість людського фактору та інновацій в системі ресурсного забезпечення господарської діяльності, проте це не забезпечує

монополізацію створення ДВ саме ними. Відтак, в цілях обґрунтування джерел створення ДВ варто дотримуватися так званого комплексного підходу, у відповідності з яким усі фактори виробництва є джерелом створення ДВ. Відповідно до вище наведеної критеріальної бази процес створення ДВ умовно можна представити на рис. 4.

Основою формування ДВ є система ресурсного забезпечення, яка включає землю, працю, капітал, інновації, підприємницькі здібності, інформацію. Перелічені фактори, взаємодіючи у процесі виробництва, створюють «новий» товар, вартість якого є більшою порівняно з вартістю спожитих благ. Покладення в основу теорії формування ДВ комплексного підходу обумовлює постановку дискусійного питання щодо виміру значимості кожного фактору в створенні ДВ. Дане питання

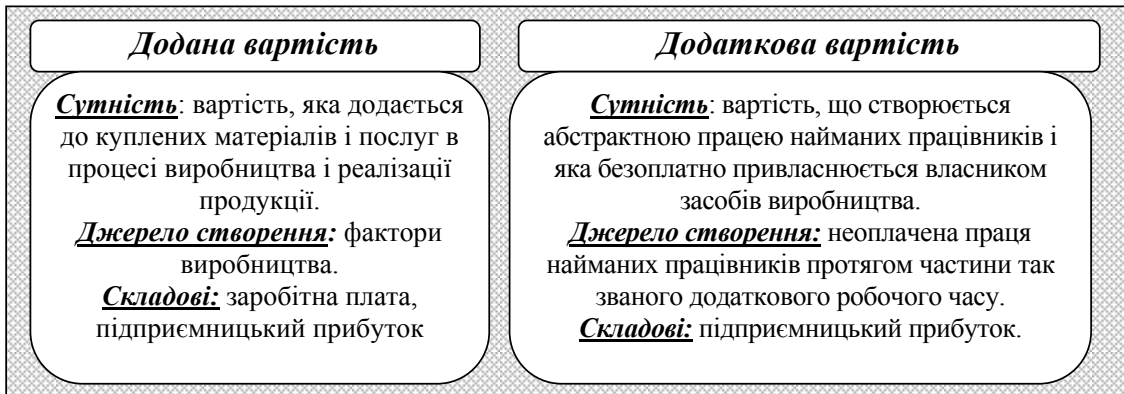

Рис. 1. Додана та додаткова вартість: співвідношення понять

Джерело: побудовано авторами на основі [7; 6]

Рис. 2. Методи розрахунку доданої вартості (вітчизняний досвід)

Джерело: побудовано авторами на основі [9; 6]

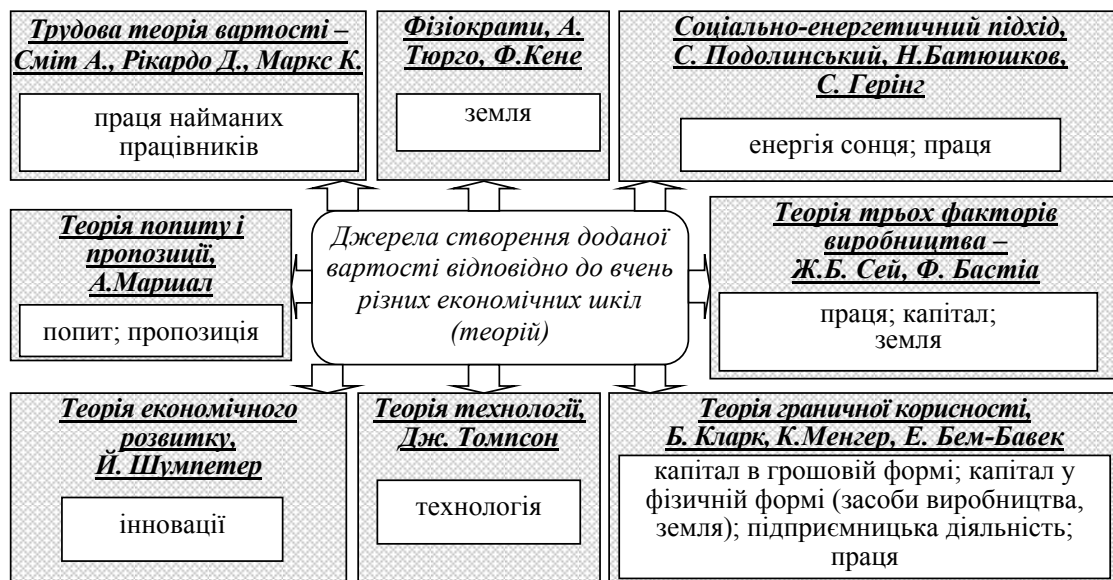

Рис. 3. Джерела створення доданої вартості у вченнях представників різних економічних шкіл

Джерело: доповнено авторами [8] за результатами власних досліджень та узагальнень

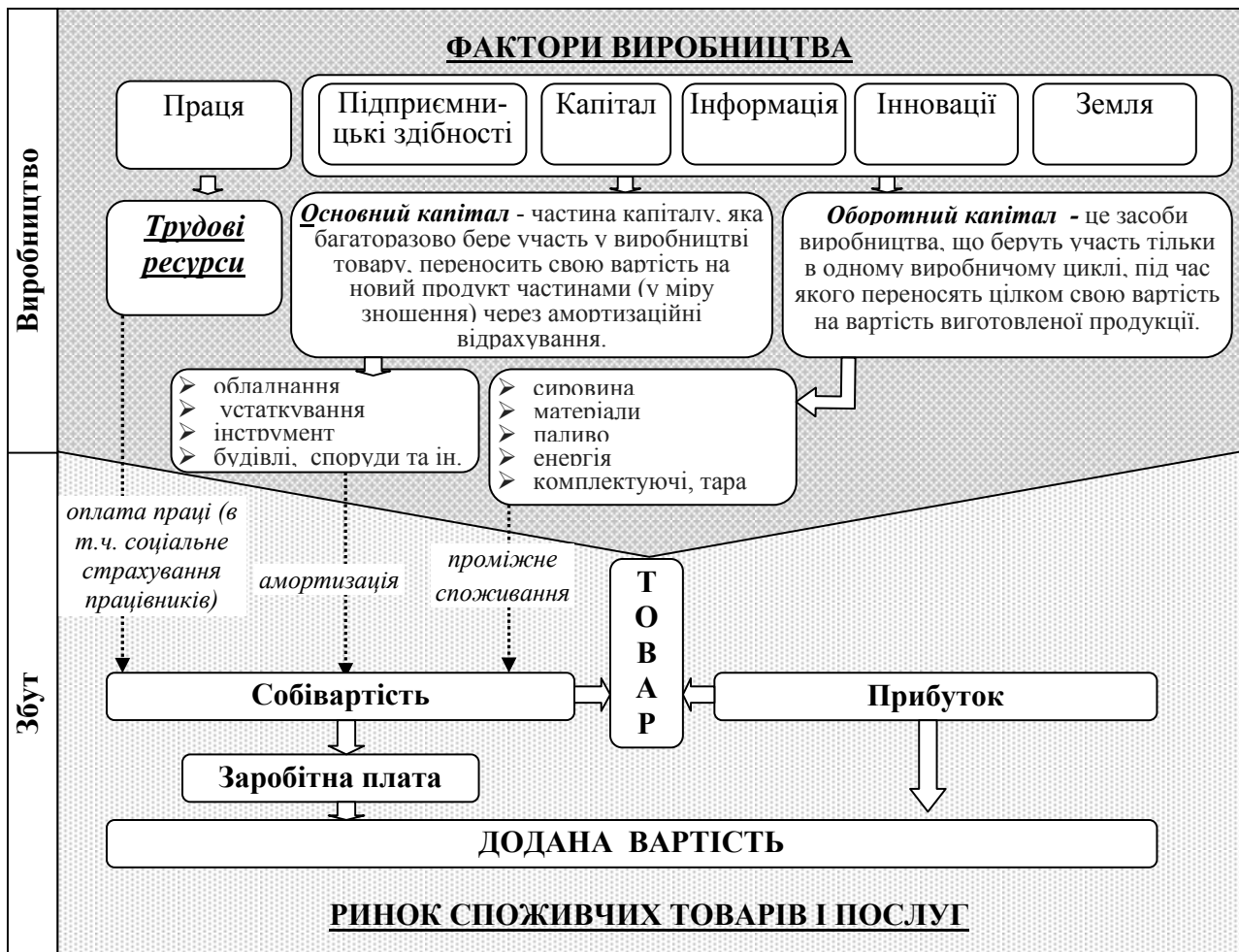

Рис. 4. Процес формування доданої вартості

Джерело: побудовано авторами

є предметом наукових досліджень багатьох вчених. В рамках даного дослідження обмежимося тезою, що міра значимості кожного фактору в створенні ДВ не є детермінованою, а залежить від виду та специфіки діяльності (виробництва).

ДВ, створена в економіці, розподіляється між суб'єктами економіки. Механізм розподілу ДВ варто розглядати у розрізі її складових. У розподілі доданої вартості приймають участь так звані внутрішні суб'єкти – працівники (в тому числі топ-менеджмент), власники / підприємство та зовнішні, які представлені інвесторами (акціонерами), державою (бюджет, фонди соціального страхування). При цьому працівники отримують частку створеної ДВ у вигляді заробітної плати. Частина коштів у формі відрахувань на соціальне страхування працівників спрямовується у Фонди соціального страхування, які фактично представляють державу. Щодо додаткової вартості, яка є основою формування прибутку, то

вона розподіляється між власниками (інвесторами) / підприємством. При цьому інвестори та власники одержують частину ДВ у вигляді дивідендів, ренти та розподіленого прибутку. Крім того, частина ДВ може направлятися для рекапіталізації виробництва (фонд розвитку виробництва) або у резервний фонд (акумулює резерв коштів підприємства на випадок настання непередбачуваних несприятливих обставин).

В результаті розподілу ДВ формуються так звані первинні доходи – доходи, які утворюються у сфері матеріального виробництва в процесі створення і первинного розподілу ДВ. Одна їх частина надходить в індивідуальне розпорядження працівників у формі заробітної плати, а друга частина привласнюється власниками засобів виробництва і капіталу у вигляді підприємницького прибутку, дивідендів, земельної ренти. Ці доходи називають первинними, або основними, оскільки їх отримують безпосередньо ті, хто створює наці-

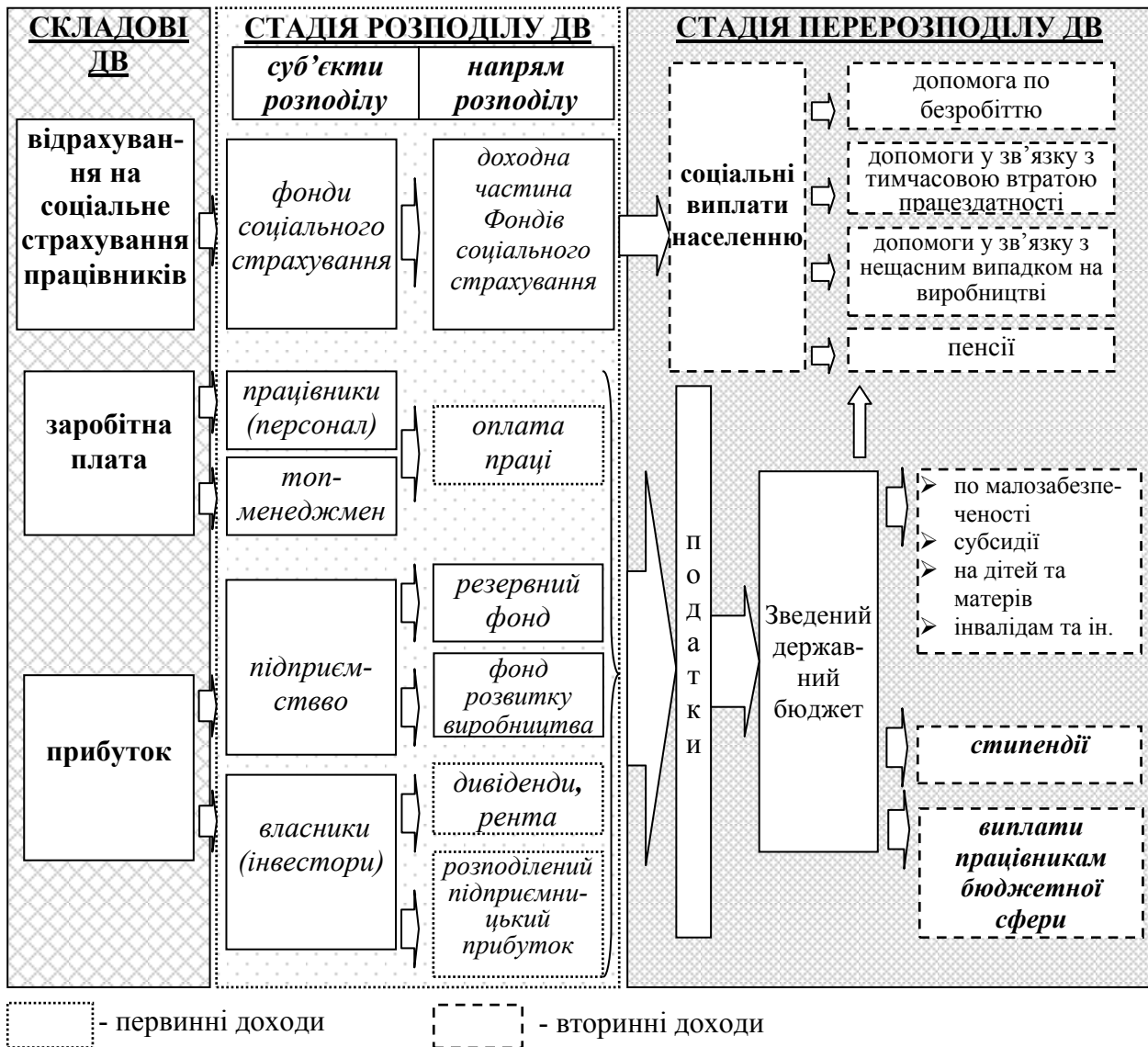

Рис. 5. Механізм розподілу та перерозподілу доданої вартості

Джерело: побудовано авторами

ональний доход або є власниками окремих факторів виробництва (рис. 5).

Стадія перерозподілу ДВ передбачає задіяння фіскального механізму, в результаті чого формується зведений державний бюджет та цільові державні позабюджетні Фонди, виплати з яких забезпечують формування так званих вторинних (похідних) доходів – доходи, які отримує непрацездатне населення або населення, яке опинилося в умовах соціальних ризиків, а також працівники бюджетної (нематеріальної) сфери у процесі перерозподілу первинних доходів (пенсія, соціальні допомоги, страхові соціальні виплати, стипендія, заробітна плата бюджетникам та ін.). Основним інструментом перерозподілу ДВ є податки в рамках зведеного державного бюджету.

За результатами розподілу та перерозподілу ДВ виникає необхідність її аналізу. Загалом, аналізувати ДВ прийнято за такими напрямками: аналіз динаміки; аналіз структури; порівняльний аналіз; аналіз показників ресурсомісткості (витратомісткості); аналіз розподілу; аналіз показників ресурсовіддачі; аналіз глобальних ланцюгів (табл. 2).

При аналізі ДВ, окрім показників її динаміки та структури, особливу значимість мають показники її ресурсомісткості та ресурсовіддачі. Саме вказані показники відображають відповідно скільки гривень витрат (в тому числі за видами ресурсів) припадає на одну гривню ДВ і навпаки. При цьому цілям забезпечення ефективності суспільного виробництва відповідає мінімізація перших показників

Головні напрями аналізу та система показників (приймів аналізу) доданої вартості

Напрямок аналізу ДВ	Особливості	Показники
1. Аналіз динаміки ДВ	Варто оперувати реальними показниками ДВ, що передбачає коригування номінальної ДВ на індекс інфляції.	Приріст ДВ = $DV_1 - DV_0$, де DV_1 , DV_0 – додана вартість відповідно у звітному та базовому році. Відносний приріст ДВ = $\frac{\text{Приріст ДВ}}{DV_0} \cdot 100\%$
2. Аналіз структури ДВ	Варто аналізувати за видами економічної діяльності та регіонами.	Частка ДВ(%) = $\frac{DV_i}{\sum DV}$ де DV_i – додана вартість, що створена у і-тому ВЕД або ж регіоні.
3. Порівняльний аналіз ДВ	ДВ варто аналізувати у порівнянні з іншими державами в розрахунку на душу населення та у % до ВВП.	ДВ на душу населення = $\frac{DV}{\text{Чисельність населення}}$ Чим вищий розмір ДВ у розрахунку на одну особу, тим вищий рівень економічного розвитку в державі. Частка ДВ у ВВП = $\frac{DV}{\text{ВВП}}$ Чим вища частка ДВ у ВВП певної держави, тим краще.
4. Аналіз показників ресурсомісткості (витратомісткості) ДВ	Ресурсомісткість ДВ варто аналізувати на основі показників матеріаломісткості, працевісткості, капіталомісткості, енергомісткості, податкомісткості ДВ.	Матеріаломісткість ДВ = $\frac{\text{Витрати матеріалів}}{DV}$ Працевісткість ДВ = $\frac{\text{Витрати на оплату праці}}{DV}$ Капіталомісткість ДВ = $\frac{\text{Інвестований капітал (інвестиції)}}{DV}$ Енергомісткість ДВ = $\frac{\text{Витрати електроенергії}}{DV}$ Податкомісткість ДВ = $\frac{\text{Податки з первинних доходів}}{DV}$
5. Аналіз розподілу ДВ	Варто аналізувати як розподіляється ДВ між суб'єктами її створення – найманими працівниками та власниками засобів виробництва.	Норма додаткової вартості (ступінь експлуатації) = $\frac{\text{Прибуток (додаткова вартість)}}{\text{Заробітна плата}}$ Частка прибутку у ДВ = $\frac{\text{Прибуток}}{DV}$ Частка заробітної плати у ДВ = $\frac{\text{Заробітна плата}}{DV} \cdot 100\%$
6. Аналіз показників ресурсовіддачі ДВ	Варто аналізувати на основі показників продуктивності праці, капіталовіддачі, матеріаловіддачі.	Продуктивність праці = $\frac{DV}{\text{Чисельність зайнятих}}$ Капіталовіддача = $\frac{DV}{\text{Інвестований капітал}}$ Матеріаловіддача = $\frac{DV}{\text{Витрати матеріалів}}$
7. Аналіз глобальних ланцюгів ДВ (методика ОЕСР)	<i>Індекс участі</i> – сума двох показників: (1) частка вартості, доданої за кордоном, в експорті; (2) частка вітчизняної доданої вартості в експорті третіх країн. <i>Індекс кількості стадій виробництва</i> – кількість стадій виробничого процесу в глобальному ланцюгу вартості. <i>Індекс відстані до кінцевого попиту</i> – кількість стадій виробництва до кінцевого споживача для певної країни (сектору економіки).	

Джерело: побудовано авторами на основі [9; 36]

та максимізація останніх. Важливими показниками при аналізі ДВ є показники її розподілу, які відображають частку участі різних суб'єктів у розподілі ДВ.

При цьому особливу значимість має норма додаткової вартості, яка відображає скільки гривень прибутку припадає на одну гривню заробітної плати. В цілях міждержавних порівнянь використовують показники ДВ у розрахунку на душу населення або ж у відсотках до ВВП.

Висновки і перспективи подальших розвідок. 1. Додана вартість досліджується в достатньо широких наукових колах із збереженням основної сутності цього поняття як приросту вартості товарів (визначається як різниця між вартістю вироблених товарів і вартістю спожитих благ, спожитих для їх виробництва).

2. Поняття доданої вартості слід відрізнити від додаткової вартості (остання введена в обіг марксистською теорією та є лише частиною доданої вартості, яка привласнюється власником-підприємцем).

3. Кількісна оцінка доданої вартості відповідно до вітчизняного досвіду може здійснюватися на основі адитивного та залишкового методів.

4. Питання стосовно джерел створення доданої вартості на сьогоднішній день залишається дискусійним. В даному відношенні дотримуємось так званого комплексного підходу, у відповідності з яким усі фактори виробництва є джерелом створення доданої вартості.

5. Розподіл доданої вартості здійснюється між внутрішніми (працівники, власники, власне підприємство) та зовнішніми суб'єктами (інвестори, акціонери, держава). В результаті розподілу доданої вартості формуються первинні доходи.

6. Основою перерозподілу доданої вартості та формування вторинних доходів населення є фіскальний механізм та зведений державний бюджет.

7. За результатами розподілу та перерозподілу доданої вартості виникає необхідність аналізу її динаміки, структури, ресурсомісткості, ресурсовіддачі.

Дослідження доданої вартості в рамках даної праці є неповним, адже торкається лише теоретичних засад її формування, розподілу та перерозподілу. Відтак, аналітичне дослідження формування, розподілу та перерозподілу доданої вартості належить до перспектив подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Hummels D., J. Ishii and K.-M. Yi (2001), «The nature and growth of vertical specialization in world trade», *Journal of International Economics*. Vol. 54. – № 1. – P. 75-96.
2. Gereffi G. *Global Value Chain Analysis: A Primer* / G. Gereffi, K. Fernandez-Stark. – Durham: Center on Globalization, Governance & Competitiveness, Duke University, 2011. – 40 p.
3. Koopman R. Give Credit Where Credit Is Due: Tracing Value Added in Global Production Chains / Koopman R., Powers W., Wang Z., Wei Shang-Jin. // NBER Working Paper no 16426, Cambridge: National Bureau of Economic Research. – 2010. – Volume № 16426.
4. Rappaport A. *Creating Shareholder Value: a Guide for Managers and Investors* / A. Rappaport. – Free Press. – 1999. – 432 p.
5. Young S. *EVA and Value Based Management: A Practical Guide to Implementation* / S. Young, S. O'Byrne. – NY: McGraw-Hill Professional. – 2000. – 493 p.
6. Кравчук І.А. Теоретичні засади дослідження формування доданої вартості // *Вісник ХДУ Серія Економічні науки*, Випуск 22. Частина 1. 2017. – С. 59-62.
7. Гурняк І.Л. Додана вартість як базис економічного розвитку територіальних громад. / І.Л. Гурняк, О.І. Дацко, О.І. Яремчук // *Регіональна економіка*. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2015. – № 1. – С. 37-47.
8. Бондар О.В. Теоретико-методичні основи формування доданої вартості // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. Випуск 1 (49). Т.2. – С. 365-271.
9. Іваненко В.О. Додана вартість як об'єкт аналізу статистичної звітності промислових підприємств з виробництва продукції // *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. Вип. 1 (22). – С. 122-130.
10. Oxford Dictionary. Definition of Value Added. Retrieved from <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/value-added>
11. Большой Энциклопедический Словарь [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.edudic.ru/bes/19170/>

12. Современная энциклопедия [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/16814>
13. Бухгалтерский словарь [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.edudic.ru/buh/6682/>
14. Экономический толковый словарь [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://econom.freecopy.ru/>
15. Экономический словарь [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://mirslovarei.com/content_eco/DOBAVLENNAJA-STOIMOST-8476.html
16. Про порядок визначення країни походження товарів / послуг, оформлення та засвідчення сертифікатів відповідних форм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.com.ua/php/document.php?ISN=20485>
17. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 / Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики. – К.: Центр навч. літератури, 2011. – 224 с.
18. Мороз Ю.Ю. Моніторинг економічного потенціалу підприємства: теорія, методологія, організація: монографія / Ю.Ю. Мороз. – Житомир, 2010. – 326 с.
19. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник / З.Є. Шершньова. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.
20. Шмиголь Н.М. Аналіз методів формування доходів підприємства в ринковій економіці / Н.М. Шмиголь // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – № 2. – С. 233-236.
21. Нестеренко Ж.К. Удосконалення оцінки підприємств методом доданої вартості / Ж.К. Нестеренко, Т.А. Афанасьєва // Економічний простір. – 2010. – № 37. – С. 223-234.
22. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Т. 1. / Редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
23. Зайцева А.В. Управління доданою вартістю на підприємстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.04. / А.В. Зайцева. – К., 2010. – 20 с.
24. Суторміна В.М. Держава-податки-бізнес (Із світового досвіду регулювання ринкової економіки): монографія / В.М. Суторміна, В.М. Федосов, В.Л., Андрущенко. – К.: Либідь, 1992. – 328 с.
25. Семюельсон Пол А. Мікроекономіка: пер. з англ. / Семюельсон Пол А., Нордгауз Вільям Д. – К.: Основи, 1998. – 676 с.
26. Семенихина В.А. Экономическая теория: макроэкономика: Учеб. пособие / В.А. Семенихина, С.А. Крючков; Отв. ред. Р.М. Гусейнов; Новосиб. гос. архитектур.-строит. ун-т. – Новосибирск: НГАСУ, 2003. – 136 с.
27. Западноевропейская практика использования налога на добавленную стоимость / С. Алексашенко // Экономические науки. – 1991. – № 6. – С. 94-102.
28. Макроэкономика, Завтраэкзамен. 4-е изд. / Г. Вечканов, Г. Вечканова – СПб: Питер, 2002. – 224 с.
29. Дадалко В.А. Налогообложение в системе международных экономических отношений: учеб. пособие / В.А. Дадалко, Е.Е. Румянцева, Н.Н. Демчук. – Минск: Армита-Маркетинг, Менеджмент, 2000. – 359 с.
30. Tait A.A. Value Added Tax / A.A. Tait. – Wash.: International Monetary Fund, 1998. – 228 p.
31. Чайковський Д.В. Теорія і методологія формування і застосування доданої вартості в умовах МСФО на микро і макроуровні: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра екон. наук / Д.В. Чайковський. – Орел, 2011. – 40 с.
32. Нікішина О. В. Методика аналізу валової доданої вартості в макросистемах / О. В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. – 2017. – Т. 9, № 2. – С. 3-13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2017_9_2_2

REFERENCES:

1. Hummels D., J. Ishii and K.-M. Yi (2001), «The nature and growth of vertical specialization in world trade», *Journal of International Economics*. Vol. 54. – № 1. – P. 75-96.
2. Gereffi G. *Global Value Chain Analysis: A Primer* / G. Gereffi, K. Fernandez-Stark. – Durham: Center on Globalization, Governance & Competitiveness, Duke University, 2011. – 40 p.
3. Koopman R. Give Credit Where Credit Is Due: Tracing Value Added in Global Production Chains / Koopman R., Powers W., Wang Z., Wei Shang-Jin. // NBER Working Paper no 16426, Cambridge: National Bureau of Economic Research. – 2010. – Volume № 16426.
4. Rappaport A. *Creating Shareholder Value: a Guide for Managers and Investors* / A. Rappaport. – Free Press. – 1999. – 432 p.
5. Young S. *EVA and Value Based Management: A Practical Guide to Implementation* / S. Young, S. O'Byrne. – NY: McGraw-Hill Professional. – 2000. – 493 p.

6. Kravchuk I.A. Teoretichni zasady doslidzhennya formuvannya dodanoї vartosti // Visnik KhDU Seriya Ekonomichni nauki, Vipusk 22. Chastina 1. 2017. – S. 59-62.
7. Gurnyak I.L. Dodana vartist' yak bazis ekonomichnogo rozvitku teritorial'nikh gromad. / I.L. Gurnyak, O.I. Datsko, O.I. Yaremchuk // Regional'na ekonomika. – L'viv: Institut regional'nikh doslidzen' NAN Ukraїni, 2015. – № 1. – S. 37-47.
8. Bondar O.V. Teoretiko-metodichni osnovi formuvannya dodanoї vartosti // Naukoviy visnik Uzhgorodskogo universitetu. Seriya Ekonomika. Vipusk 1 (49). T.2. – S. 365-271.
9. Ivanenko V.O. Dodana vartist' yak ob'ekt analizu statistichnoї zvitnosti promislovikh pidpriemstv z virobnitstva produktsii // Problemi teorii ta metodologii bukhgalters'kogo obliku, kontrolyu i analizu. 2012. Vip. 1 (22). – S. 122-130.
10. Oxford Dictionary. Definition of Value Added. Retrieved from <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/value-added>
11. Bol'shoy Entsiklopedicheskiy Slovar' [Elektronnyy resurs] – Rezhim dostupa: <http://www.edudic.ru/bes/19170/>
12. Sovremennaya entsiklopediya [Elektronnyy resurs] – Rezhim dostupa: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/16814>
13. Bukhgalterskiy slovar' [Elektronnyy resurs] – Rezhim dostupa: <http://www.edudic.ru/buh/6682/>
14. Ekonomicheskii tolkovyy slovar' [Elektronnyy resurs] – Rezhim dostupa: <http://econom.freecopy.ru/>
15. Ekonomicheskii slovar' [Elektronnyy resurs] – Rezhim dostupa: http://mirslovari.com/content_eco/DOBAVLENNAJA-STOIMOST-8476.html.
16. Pro poryadok viznachennya kraїni pokhodzhennya tovariv / poslug, oformlennya ta zasvidchennya sertifikativ vidpovidnikh form [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.customs.com.ua/php/document.php?ISN=20485>
17. Natsional'niy klasifikator Ukraїni. Klasifikatsiya vidiv ekonomichnoї diyal'nosti DK 009:2010 / Derzhavniy komitet Ukraїni z pitan' tekhnichnogo reguluyuvannya ta spozhivchoї politiki. – K.: Tsentri navch. literaturi, 2011. – 224 s.
18. Moroz Yu.Yu. Monitoring ekonomichnogo potentsialu pidpriemstva: teoriya, metodologiya, organizatsiya: monografiya / Yu.Yu. Moroz. – Zhitomir, 2010. – 326 s.
19. Shershn'ova Z.Є. Strategichne upravlinnya: pidruchnik / Z.Є. Shershn'ova. – 2-ge vid., pererob. i dopov. – K.: KNEU, 2004. – 699 s.
20. Shmigol' N.M. Analiz metodiv formuvannya dokhodiv pidpriemstva v rinkoviy ekonomitsi / N.M. Shmigol' // Derzhava ta regioni. Seriya: Ekonomika ta pidpriemnitstvo. – 2010. – № 2. – S. 233-236.
21. Nesterenko Zh.K. Udoskonalennya otsinki pidpriemstv metodom dodanoї vartosti / Zh.K. Nesterenko, T.A. Afanas'eva // Ekonomichniy prostir. – 2010. – № 37. – S. 223-234.
22. Ekonomichna entsiklopediya: U 3-kh tomakh. T. 1. / Redkol.: ...S. V. Mocherniy (vidp. red.) ta in. – K.: Vidavniy tsentr «Akademiya», 2000. – 864 s.
23. Zaytseva A.V. Upravlinnya dodanoyu vartistyu na pidpriemstvi: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk: 08.00.04. / A.V. Zaytseva. – K., 2010. – 20 s.
24. Sutormina V.M. Derzhava-podatki-biznes (Iz svitovogo dosvidu reguluyuvannya rinkovoї ekonomiki): monografiya / V.M. Sutormina, V.M. Fedosov, V.L., Andrushchenko. – K.: Libid', 1992. – 328 s.
25. Semyuel'son Pol A. Mikroekonomika: per. z angl. / Semyuel'son Pol A., Nordgauz Vil'yam D. – K.: Osnovi, 1998. – 676 s.
26. Semenikhina V.A. Ekonomicheskaya teoriya: makroekonomika: Ucheb. posobie / V.A. Semenikhina, S.A. Kryuchkov; Otv. red. P.M. Guseynov; Novosib. gos. arkhitektur.-stroit. un-t. – Novosibirsk: NGASU, 2003. – 136 s.
27. Zapadnoevropeyskaya praktika ispol'zovaniya naloga na dobavlenuyu stoimost' / S. Aleksashenko // Ekonomicheskie nauki. – 1991. – № 6. – S. 94-102.
28. Makroekonomika, Zavtraekzamen. 4-e izd. / G. Vechkanov, G. Vechkanova – SPb: Piter, 2002. – 224 s.
29. Dadalko V.A. Nalogooblozhenie v sisteme mezhdunarodnykh ekonomicheskikh otnosheniy: ucheb. posobie / V.A. Dadalko, E.E. Romyantseva, N.N. Demchuk. – Minsk: Armita-Marketing, Menedzhment, 2000. – 359 s.
30. Tait A.A. Value Added Tax / A.A. Tait. – Wash.: International Monetary Fund, 1998. – 228 r.
31. Chaykovskiy D.V. Teoriya i metodologiya formirovaniya i primeneniya dobavlenoy stoimosti v usloviyakh MSFO na mikro i makrourovne: avtoref. dis. na soiskanie uchen. stepeni d-ra ekon. nauk / D.V. Chaykovskiy. – Orel, 2011. – 40 s.
32. Nikishina O. V. Metodika analizu valovoї dodanoї vartosti v makrosistemakh / O. V. Nikishina // Ekonomika kharchovoї promislivosti. – 2017. – T. 9, № 2. – S. 3-13. – Rezhim dostupa: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2017_9_2_2